

התמודדות מעצימה עם שונות תרבותית: יעוץ וחינוך רב-תרבותי

ד"ר אביגיל ינון , ביה"ס
לחינוך, אוניברסיטת בר-
אילן.

רציונל

- החברה הישראלית היא חברה מרובת תרבויות . המפגש הבין-תרבותי מזמן סיכויים וסיכונים.
- הסיכוי והאתגר הוא כשהמפגש נעשה ממקום שוויוני ומכבד התורם להפריה והעשרה הדדית בין הקבוצות המעשירה ומפתחת את החברה והמדינה בה מפגש זה קורה .

הסיכון במפגש הבין-תרבותי

- הסיכון הוא כשהמפגש נעשה מתוך עמדה מתנשאת ויחס מפלה של הקבוצה ההגמונית.

* תוצאות : תחושות ניכור , חוסר אונים וכעס על החברה הקולטת, אבדן מוטיביציה להשקיע מאמצים בהשתלבות תקינה ונורמטיבית בחברה,

הסיכון במפגש הבין-תרבותי

- חברות שמערכות הערכים שלהם בקונפליקט יכולות להביא לדה-לגיטימציה לשתיה מערכות הערכים או לדה-לגיטימציה של אחת מהתרבויות.
- מצב זה יכול להביא לאנומיה, ניהיליזם, הדוניזם ולאיבוד משמעות ותחושת אדישות כלפי מטרות נעלות וחשובות לחברה.

הקיטוב : פחד מחינוך לערכים

- הקונפליקט יכול להביא את מערכת החינוך ליצירת מנגנונים של הימנעות מהקונפליקט המשמעות היא פחד מחינוך לערכים והתמקדות בהישגים בלבד.
- הימנעות מחינוך לערכים יגביר את הסיכון לאנומיה ואיבוד משמעות המובילים לסטייה חברתית , הגברת הנטיות להתאבדות ואלימות.

סטיה חברתית אלימות וירידה בהישגים

- הסטיה החברתית, האלימות איבוד המשמעות פוגעים במוטיבציה וביכולת של הפרט להשקיע משאבים בלמידה ומביאים לפגיעה קשה בהישגים הלימודיים ובהתפתחותו הנפשית המיטבית בתחום הלימודי-קוגניטיבי, החברתי-מוסרי והרגשי.

הדרה , אלימות, ופגיעה בהתפתחות בריאה

- העמדות המדירות של קבוצות דומיננטיות כלפי קבוצות מיעוט במערכת החינוך מביאות לאלימות הולכת וגוברת בין הקבוצות במערכת , ליצירת מרחבים לא בטוחים לחברי כל הקבוצות .
- העדר מרחב בטוח פוגע קשות בהתפתחות התקינה של כלל החברים ובמיוחד של חברים בקבוצות המיעוט.

היווצרות גטאות אידיאולוגיות חממה לפנדמנטליזם ואלימות בין קבוצות

- **הקונפליקט וההדרה יוצרים גטאות מבודדים כשכל אחד מטפח את תרבותו מתוך גישה אתנוצנטרית שלא מכירה בלגיטימיות של התפיסות האחרות.**
- **הסיכון : הגברת תחושות ניכור ודחייה כלפי הקבוצה ה"אחרת" עד כדי אלימות ובמקרים קיצוניים מלחמת אזרחים.**

הסיכוי והאתגר שבמפגש הבין-תרבותי

- דיאלוג מכבד של הפריה הדדית בין התרבויות השונות יביא :
- לבניה של תרבות עשירה ומורכבת .
- יעלה את רמתה המוסרית הערכית .
- יגביר את יכולת ההכלה והקבלה של הפרט והחברה את ה"אחר" והגברת השוויון והצדק החברתי בה.

התמודדות מעצימה עם שונות תרבותית חיונית להשגת יעדים חינוכיים ולימודיים

- התמודדות מעצימה ומכילה עם שונות תרבותית של קבוצות ויחידים במערכת החינוך היא חיונית להשגת יעדים חינוכיים ולימודיים.
- המטרה: פתוח אקלים מיטבי, מדיניות בית ספרית ותוכנית לימודים רגישת תרבות להתמודדות מעצימה עם שונות תרבותית ושונות בין לומדים.

זהות תרבותית, הסתגלות ואקלים מיטבי.

- החלק הבא יצביע על הקשר בין זהויות תרבותיות ועמדות כלפי זהויות אלו להסתגלות של המהגר , החבר בקבוצת מיעוט והחבר בקבוצת הרוב .
- מכאן נגיע לקשר בין מדיניות רגישת תרבות של בית הספר לפתוח אקלים מיטבי לכל החברים בו.

זהות תרבותית

- זהות תרבותית: מכלול של היבטים קוגניטיביים רגשיים והתנהגותיים המבטאים את הזיקה שבין הפרט לבין קבוצתו האתנית, הלאומית או התרבותית (Hutnik 1991)
- "זהות תרבותית": החלק בתפיסת העצמי של האדם, הנובע מהקשר שבינו לבין קבוצה תרבותית, או קבוצות תרבותיות, ובכלל זה המשמעות הרגשית המיוחדת לזיקה זו" (בן שלום והורצ'ניק . 2000, עמ'201)

גישה מהותנית וגישה הבניתית לזהות תרבותית.

- **הגישה המהותנית**: קיימים הבדלים מהותניים ובלתי משתנים בין בני אדם שמאפיינים את זהותם.
- **הגישה ההבניתית**: זהויות שונות מתהוות בהתאם להקשר החברתי תרבותי, פוליטי ומשתנות עם שינוי ההקשר. (גרגן 1991)

תהליכי התאמה תרבותית (Acculturation)

- התאמה תרבותית כוללת את כל השינויים שעולים בעקבות מגע בין פרטים וקבוצות מרקעים תרבותיים שונים. (סאם וברי, 2006)
- "אימוץ מתקדם של יסודות בתרבות זרה (רעיונות, מלים, ערכים, נורמות, התנהגויות, מוסדות) על ידי אנשים, קבוצות, או מעמדות של תרבות מסוימת " (ארגון ההגירה הבינלאומי, 2004)

אסטרטגיות של התאמה תרבותית

- ברי (2006) מדבר על ארבע אסטרטגיות של התאמה תרבותית של המהגר / חבר בקבוצת מיעוט, וחבר בקבוצת הרוב במפגש הבין-תרבותי .
- אסטרטגיות אלו הם נקיטת עמדה הן כלפי תרבות הקבוצה ההגמונית והן כלפי תרבות קבוצת המיעוט.

ארבעת האסטרטגיות של התאמה תרבותית

- שילוב: קבלה של תרבות היעד תוך שמירה על תרבות המוצא תוך שלוב ביניהם .
- הפרדה: דחית תרבות היעד ודבקות בתרבות המוצא .
- הטמעה: קבלה של תרבות היעד ודחייה של תרבות המוצא.
- שוליות: דחייה של תרבות היעד והמוצא.

הקשר בין אסטרטגיות של התאמה תרבותית ומדדי הסתגלות

- עמדת השילוב נמצאה כקשורה בערך עצמי גבוה, הישגים גבוהים ובריאות נפשית לעומת פרטים שהשתייכו לשלוש הקבוצות האחרות. (ברי, 2006)
- שוליות והפרדה היו קשורים עם דיכאון, ערך עצמי נמוך, הישגים לימודיים נמוכים, ותחושת לחץ (Berry & Phinny, 2000) (Sam 1997).

זהות תרבותית והסתגלות: ממצאים מחקריים

- **בן שלום והורצ'ניק (2000) מצאו שככל שהעולים מחזיקים בזהויות רבות יותר כך מידת הסתגלותם עולה.**
- **החזקה של ריבוי זהויות מספק לעולה ריבוי של משאבים (ערכיים, תרבותיים, לשוניים וחומריים) ותמיכה חברתית ורגשית שהוא מקבל התורמים להתאקלמות המוצלחת שלו (טטר 2004)**

זהות תרבותית והסתגלות

- **וורד וקנדי (1994) מבחינים בין הסתגלות פסיכולוגית להסתגלות חברתית-תרבותית.**
- **נמצא שזהות לאומית קשורה להסתגלות חברתית תרבותית (תפקוד הפרט במוסדות חברתיים כמסגרות לימוד, תעסוקה והיחס לנורמות התרבותיות בה, סירל וורד 1990)**
- **זהות אתנית נמצאה כקשורה להסתגלות פסיכולוגית (בריאות נפשית ואיכות חיים).**

הקשר בין עמדות תרבות להסתגלות מתווך על ידי מדיניות המערכת

- במערכת שתומכת בעמדת הטמעה נמצא קשר שלילי בין זהות אתנית להסתגלות (בירמן 2002).
- בן שלום והורנצ'יק (2006) במחקרם על הסתגלות של עולים לצה"ל לא מצאו קשר שלילי בין זהות אתנית להסתגלות. הם ראו בכך עדות למדיניות של הצבא המעודדת פלורליזם.

זהות תרבותית והסתגלות – תרומת ההקשר

- **בן שלום והורנצ'יק (2006) מצאו קשר חיובי בין זהות לאומית להסתגלות של עולים בצה"ל בתנאי שהייתה שליטה טובה בשפה העברית, הלכידות החברתית היתה גבוהה ביחידה והעולה חש שיוכל להשיג מטרות אישיות בשירות.**

- **ללכידות החברתית נמצא קשר להסתגלות הפסיכולוגית ולתחושת מסוגלות עצמית גבוהה .**

זהות תרבותית, הסתגלות וההקשר

- בעוד שלתחושה שהחייל יכול להשיג מטרות דרך השרות היה קשר להסתגלות החברתית-תרבותית, ללכידות היה קשר למוטיבציה להצליח בצבא ולתחושת המסוגלות כחייל בצבא.
- מחקרים אלו מצביעים על ההשפעה של ההקשר על הקשר בין זהות תרבותית להסתגלות וזה מוביל אותנו למדיניות של החברה כלפי שילוב עולים.

בין כור היתוך לרב תרבותיות

- יש להבחין בין חברה מרובת תרבויות שהיא קביעה עובדתית לתפיסה אידיאולוגית של רב תרבותיות.
- התפיסות האידיאולוגיות השונות מתייחסות למצב הרצוי במציאות של חברה מרובת תרבויות.

מדיניות חברתית : מכור היתוך לרב תרבותיות

- גישת "כור ההיתוך" או הגישה הבוללת או המטמיעה מתייחסת למצב בו השאיפה היא להביא את כלל הקבוצות בחברה להטמיע את כל מרכיבי תרבות הרוב בחברה עד כדי נטישה של התרבות המקורית של המיעוט (עירם, 1999).
- החתירה היא ליצירת חברה בעלת אחדות תרבותית תוך כדי העדפת תרבותה של הקבוצה הדומיננטית (סבר 2004).

מדיניות החברה כלפי מהגרים וקבוצות מיעוט

- **גישת ההפרדה:** הפוכה לגישה הראשונה ובה יש "דחייה של צד אחד או שני הצדדים זה את זה .
- **התוצאה :** קיום זה בצד זה, תוך קיום קשרים פורמאליים בלבד, או תוך התעלמות הדדית, או האפשרות הקשה יותר – קיום מתוך קונפליקט מתמיד" (עירם 1999 עמ' 13) .

מדיניות החברה : רב תרבותיות זמנית ושיורית

- **רב תרבותיות זמנית**: סובלנות של המערכת להמשך אימוץ זמני של חלקי תרבות המוצא. אלה נתפסים כשלבים הדרגתיים במעבר לאימוץ תרבות הרוב. (סבר 2004).
- **רב תרבותיות שיורית**: טיפוח של מרכיבים פולקלוריסטיים והתנכרות למרכיבים של תרבות עומק של קבוצות המיעוט כגון: שפה, תפיסות חינוכיות, שיטות הוראה, ספרות פואטית ועיונית, תפיסות עולם, היסטוריה, דת, ותפיסות מדיניות.

רב תרבותיות מלאה

- רב תרבותיות מלאה : שילוב בין התרבויות השונות באופן שכל אחד מהצדדים נותן ומקבל מתרבותו של האחר, תורם ונתרם גם יחד מבלי שהמרכיבים השונים מאבדים את זהותם הייחודית אך יחד הם יוצרים סינתזה חדשה שנתן לדמותה לפסיפס או לסלט בו הצרוף יוצר שלם שאינו ס"ה חלקיו. בדומה לסלט שה"ביחד" יוצר רוטב חדש שנותן טעם חדש ומראה חדש כתוצאה מהתערובת הזאת, (סבר 2004).

רב תרבותיות של הזרם המרכזי

- **מג'ד אל חדג', (2003), מבחין בין רב תרבותיות של ה"זרם המרכזי" לרב תרבותיות ביקורתית, הראשונה מדגישה את ההכרה בזכות של להיות אחר ובתרומה של שונות תרבותית לכלל החברה. רב תרבותיות של ה"זרם המרכזי" אינה מעמידה בסימן שאלה נושאים מרכזיים הקשורים לאידיאולוגיה ההגמונית או את התרבות הדומיננטית. וה"אחר" מוגדר על ידי הקבוצה הדומיננטית.**

רב תרבותיות וצדק חברתי

- חשוב להבחין בין גישה רב-תרבותית
המדגישה כינוך להכרה בזהויות התרבותיות
השונות לגישה שמדגישה צדק חלוקתי, בין
הגישה האוניברסאלית המנסה ליצור נגישות
של כל חברי הקבוצות השונות למשאבים של
כוח, סטאטוס, הון, בלי קשר לרקע שלהם
לגישה הפרטיקולריסטית המדגישה את
ההבדלים בין הקבוצות ונותנת להם מקום
והכרה. סטינר חמסי (2003) ופרייזר (1997)

רב תרבותיות וצדק חברתי

- **המחירים הכבדים שיש לכל אחת מהגישות מעמידות את הבחירה הבלתי אפשרית שבין הכרה בזהות מתוך חיים של חוסר שוויון כלכלי ופוליטי לבין שוויון כלכלי ופוליטי ברמה האישית המלווה בהתנערות מוחלטת מהזהות התרבותית של הפרט השייך לקבוצת המיעוט .**
- **הפתרון : שילוב בין שתי הגישות**

הקבוצות התרבותיות השונות אינן שוות בד"כ בכוחם הפוליטי ובמשאבים הקיימים לרשותם

- **אי השוויון בנגישות למשאבים ותחרות על משאבים יוצרים יחסים קונפליקטואליים בין "מיעוטים" וקבוצת הרוב או הקבוצה הדומיננטית.**
- **לחינוך יש השפעה מרכזית על מערכת היחסים בין קבוצות המיעוט וקבוצות הרוב ומערכת יחסים זו קשורה קשר הדוק לקיומו או העדרו של שוויון כלכלי, פוליטי ומעמדי בין חברי קבוצות המיעוט וקבוצת הרוב .**

צדק חברתי רב תרבותיות וחינוך לאזרחות אקטיבית

- רב-תרבותיות ביקורתית צריכה לעודד את האזרחים והתלמידים במערכת החינוך להיות אזרחים אקטיביים ובקורתיים ושותפים דמוקרטיים ביצירת חברה צודקת יותר. (Clark 1995, Roads 1993).
- איכילוב (1993) מראה שהחינוך האזרחי בישראל מצומצם, מעודד גישה פסיבית לאזרחות שאינה מעודדת השתתפות אקטיבית ובקורתית ולא מאפשר הפנמה והבנה מעמיקה של תרבות דמוקרטית .

חינוך המכיר בתרומה של כל קבוצה והדוחה כל צורה של דיכוי , אפליה, שנאת זרים, וגזענות.

- עירם (2003) קורא לקידום החינוך למען מיעוטים שצריך להיות מאופיין בהגברת המודעות , הסובלנות, והקבלה של שונות אתנית , דתית, תרבותית, ולשונית בתוך החברה , וההפריה התרבותית ההדדית בין הקבוצות להעשרה תרבותית של החברה כולה. חינוך המכיר בתרומה של כל קבוצה לחברה כולה והדוחה כל צורה של דיכוי , אפליה, שנאת זרים, וגזענות.

אפליה מתקנת וצדק חלוקתי

- אחת הדרכים לשנות את חלוקת המשאבים ולהביא לחברה צודקת יותר היא על ידי חוקים לאפליה מתקנת כפי שחוקקו בארה"ב. חוקים אלו בתחום הכלכלי והתעסוקתי והשקעה כלכלית מוגברת בתחום של חינוך למיעוטים העלו את רמת ההשכלה של מיעוטים והכנסתם, (קרנוי, 2003)

התנאים בהם המערך המסייע יכול לתרום לקידום ההתפתחות המיטבית של עולים ובני קבוצות מיעוט תרבותי בחברה

- השאלות העולות הן:
- כיצד היועץ/ת והפסיכולוג /ית בבית הספר יכול לתרום להתפתחות המיטבית של התלמיד/ה העולה, המהגר/ת, בן קבוצת המיעוט או לחילופין למנוע אותה?
- כיצד המערך המסייע יכול לסייע בפתיחת הזדמנויות לקידום של עולים, מהגרים ובני מיעוטים או לחילופין לחסום אותם?

תרומת העמדות של היועץ/ת והפסיכולוג/ית: תאוריות סמויות של יועצים לגבי הקשר בין תרבות לייעוץ, (טטר 2004)

- השערת החוסר : לתרבות אין קשר לתחום הייעוצי, הקושי נובע מבעיה אינדיבידואלית של הנועץ ל"הרוויח" מהטיפול.
- השערת העדר התאמה: צריכה להיות התאמה בין הרקע התרבותי של יועץ ונועץ. הקושי נובע מחוסר התאמה

תיאוריות סמויות : הקשר בין תרבות לייעוץ.

- השערת הידע התרבותי : יש צורך לרכוש ידע על הרקע התרבותי ולפתח טכניקות המתאימות לחברי הקבוצה התרבותית ורגישות תרבותית.
- השערת התרבות כהקשר: הבעיה שמביא הנועץ קשורה להקשר התרבותי כחלק של ההקשר החברתי בו הוא נמצא. החוויה של הנועץ ושל היועץ ניתנות להבנה בהקשר התרבותי של המפגש ובהבניה האישית של הנועץ .

יועצים יכולים להשפיע על התרבות הארגונית (טטר 2004)

- תוכן והקף מסרים ארגוניים לגבי ההתייחסות לעולים:
- מי מטפל בעולים, מה מעמדו, הקף משאבים חומריים ארגוניים אנושיים המוקדשים לכך, עמדות של אנשי המפתח בארגון כלפי העולים. כיצד ניתן להשפיע עליהם.

יועצים יכולים להשפיע על התרבות הארגונית

- לבחון את עמדותיהם האישיות המקצועיות כלפי קליטת עולים את מקומם בסדרי העדיפויות שלהם בעבודתם. עד כמה שינו את דרכי עבודתם להתאימם לצרכי העולים. מה הקשיים מה הרווח.

יועצים יכולים להשפיע על התרבות הארגונית (טטר 2004)

- לנסות להשפיע על התייחסות המוסד לגבי העולים והתאמתו לצרכים של העולים תוך סינגור על הזכויות שלהם וייצוג הצרכים שלהם בפני המוסד.
- ליצור שינוי ממעלה שניה לחינוך רב תרבותי במוסד (Sue, 2004; Banks, 2004)

המודל של דרלד ווינג סו ליעוץ רב- תרבותי (2004)

- ניתוח של החולשות והטיות תרבותיות של המודלים המסורתיים ביעוץ וטיפול.
- סיכום של משתנים שנתפסו כרלבנטיים ליר"ת (יעוץ רב תרבותי) ובריאות נפשית של "מיעוטים"
- איתור של מאפיינים ועקרונות מדריכים של תיאוריה רב-תרבותית של ייעוץ וטיפול.

הייעוץ המסורתי

- יעוץ מסורתי יוגדר כיישום שיטתי של טכניקות שנלקחו מעקרונות פסיכולוגיים מערב אירופים על ידי יועצים ומטפלים מנוסים ומאומנים. תלוי בגישה, יועצים מנסים לשנות עמדות, מחשבות, רגשות, התנהגויות, להגביר תובנה, ופיקוח רציונלי על חיים, לרפא הפרעות נפשיות, לקדם בריאות נפשית ומימוש עצמי, להביא קליינטים להרגיש וב יותר, להוריד את הגורמים לבעיות, לשנות את תפיסת העצמי, או לעודד הסתגלות.

התאוריות הפסיכולוגיות כתרבויות זמניות

- Ivey (93) התייחס לתיאוריות יעוציות כתרבויות זמניות עם הנחות על טבע האדם, התפתחות של בעיות, ובאילו שיטות יש לנקוט. תפיסות עולם אלו יכולות לעמוד בקונפליקט עם אמונות ותפיסות עולם של מיעוטים אתניים וגזעיים.

הגישות המסורתיות שהם תלויי תרבות

- הבעיה לדעת סו (2005) עם הגישות המסורתיות שהם תלויי תרבות ומתייחסים רק לאספקטים מצומצמים של ההוויה האנושית : העצמי החושב, המרגיש, המתנהג, החברתי. מעט מתייחסים להקשר הכולל של ההוויה האנושית ומעט מתייחסים לעצמי התרבותי והפוליטי.

הייעוץ המסורתי נתפס ככפיה תרבותית

- הייעוץ המסורתי נתפס ככפיה תרבותית
וההטיות הם:
- התמקדות בפרט: לעומת התמקדות במשפחה
בחברות' שאינם אירופאיות מערביות.
- התייחסות לתלות במשפחה כמבטאת תלותיות,
חוסר בגרות, חוסר אחריות.

הטיות תרבותיות

1. ביטוי מילולי של רגשות: לא מתחשבים ביכולת מוגבלת להבעה מילולית בגלל מגבלות לשוניות ותרבותיות בהם לא מקובל לדבר על רגשות.
2. האבחון מדבר על הדחקה, להיות עצור, חוסר ספונטניות.
3. קבוצות אסיאתיות, דרום אמריקאיות ואפרו אמריקאיות בארה"ב מתבססות יותר על תקשורת לא מילולית והקשרית.

המשך: הטיות תרבותיות

- פתיחות ואינטימיות: חוסר בפתיחות שנובע מתרבות וכן מהוויה אנושית של מיעוטים נרדפים נתפסת כפרנואידיות, חשדנות, וכד'.
- תובנה: בסין המדוכאים והחרדים מקבלים המלצה להימנע ממחשבות המעודדות רגשות אלו. זה בניגוד לתיאוריה הדינאמית והרפלקטיבית בטיפול.
- גישות קוגניטיבית ביהיוריסטיות וכן ט' משפחתי מדברות על ההדחקה הבריאה בכוון הנ"ל.

המשך: הטיות תרבותיות

- תחרות מול שיתוף פעולה: בני תרבויות שמעודדות שיתוף פעולה ולא תחרות ייתפס על ידי יועצים כפסיביים או בלתי אסרטיביים. האינדיאנים בארה"ב מגיעים להישגים נמוכים בגלל זה.
- מימד זמן ליניארי-סטטי: גישה של ח' מיעוטים לזמן שונה - מעגלית, זורמת מול נוקשה. גורם לתפיסת בן המיעוט כחסר אחריות, או כפסיבי-אגרסיבי.
- משפחה גרעינית מול מורחבת.

המשך: הטיות תרבותיות

- מוקד האחריות: הגישה המסורתית הטלת האחריות על הנועץ: מיקוד שליטה פנימי ונשלט. הגישה הרווחת בחברת מיעוטים היא הטלת האחריות על המערכת. אפליה, גזענות, ודעות קדומות מובילות לקריאה לתפקיד חדש של הייעוץ.
- אמפיריציזם מדעי: גישה ליניארית סיבתית לעומת הוליסטית, מעגלית ולא ליניארית.

הקריאה ליועצים ופסיכולוגים היא:

- א. להיות יותר מודעים לערכים, הטיות תרבותיות, סטריאוטיפים, והנחות על טבע האדם.
- ב. לרכוש ידע והבנה של העולם של מיעוטים.
- ג. לפתח שיטות התערבות מתאימות שנשענות לא רק על הפרט אלא גם על המערכת ומותאמות לתרבות המסוימת.

המיומנויות הנדרשות בייעוץ/טיפול רב-תרבותי

א. מודעות של היועץ/פסיכולוג להנחותיו, ערכיו והטיותיו.

ב. הבנת תפיסת העולם של הנועץ מרקע תרבותי שונה

ג. פתוח של אסטרטגיות וטכניקות התערבות מתאימות

● לכל אפיון יש שלושה מימדים: אמונות ועמדות, ידע ומיומנויות.

המודעות של היועץ/פסיכולוג להנחותיו ערכיו והטיותיו

1. שינוי ממקום בו היועץ אינו מודע תרבותית, למודעות ורגישות למורשת התרבותית שלו ולהערכה וכבוד לשונות התרבותית.
2. מודעות להשפעת רקע תרבותי, ניסיונות, עמדות, ערכים והטיות המשפיעות על תהליכים פסיכולוגיים.
3. הכרה בגבולות היכולת שלהם והמומחיות שלהם.

המודעות של היועץ / פסיכולוג להנחותיו ערכיו והטיותיו

ידע של היועץ/ת המיומן/ת תרבותית
על השפעת המסורת התרבותית והגזענית
שלו במישור האישי והמקצועי, על הגדרותיו
והטיותיו בקשר לנורמאליות, אנורמאליות
ותהליך הייעוץ.

מודעות לדעות הקדומות והרווח מגזענות

1. בעל ידע והבנה כיצד דיכוי, גזענות, אפליה, וסטריאוטיפים משפיעים עליו באופן אישי ובעבודתו. מודע לדעות הקדומות שלו. כיצד הוא באופן ישיר או עקיף הרוויח מגזענות אישית, מוסדית ותרבותית.

המודעות של היועץ להנחותיו ערכיו והטיותיו

3. בעלי ידע על ההשפעה החברתית שלהם.
מודעים להבדלים בסגנון תקשורת וכיצד
הסגנון שלהם חוסם או מקדם את
התהליך הייעוצי עם נועצים מקבוצות
מיעוט.

חיפוש אחר התנסויות והכשרות חינוכיות והוועצותיות לפתוח יכולת מקצועית בעבודה עם שונות תרבותית

- הכרה במגבלות יכולותיהם תביא לחיפוש ופניה ל: א. היוועצות ב. אמון וחינוך נוסף ג. גורמים יותר מיומנים .
- יועצים מיומנים תרבותית מנסים באופן מתמיד להבין את עצמם כיצורים תרבותיים וגזעיים המחפשים באופן מתמיד אחר דרכים לפתוח זהות לא גזענית.

הבנת עולמו של הנועץ מרקע תרבותי אחר

- **אמונות ועמדות של יועצות רב-תרבותיות**
 1. **מודעים לתגובות שליליות שלהן כלפי קבוצות מרקע תרבותי גזעי, עדתי שונה שיכולים לפגוע מאוד בנועצים שלהם. הן מוכנות להשוות את אמונותיהם ודעותיהם עם אלה של נועצים מרקע תרבותי אחר באופן לא שיפוטי.**
 2. **מודעים לסטריאוטיפים ודעות קדומות כלפי נועצים מקבוצות מיעוט.**

הבנת עולמו של הנועץ מרקע תרבותי אחר

1. ידע ספציפי על הקבוצות שאתם עובדים. מודעות לחוויות החיים, מסורת תרבותית, ורקע היסטורי של הנועצים השונים תרבותית.
2. הבנה כיצד גזע, תרבות, עדתיות יכולים לעצב אישיות, בחירות מקצועיות, גילוי של הפרעות פסיכולוגיות, התנהגות של בקשת עזרה, וההתאמה או חוסר התאמה של גישות ייעוציות שונות.

**הבנה וידע על ההשפעות הסוציו-פוליטיות
על חייהם של בני קבוצות מיעוט.**

**הבנה וידע על ההשפעות הסוציו-
פוליטיות על חייהם של בני קבוצות
מיעוט. בעיות הגירה, עוני, חשיפה
לסטריאוטיפים ודעות קדומות, וחוסר
כוח השפעה וקשרים שכולם יכולים
להשאיר צלקות שמשפיעים על התהליך
הייעוצי.**

מיומנויות

1. אתור מידע מחקרי מעודכן ביחס לבריאות הנפשית והפרעות נפשיות של קבוצות שונות תרבותית וחיפוש אחר התנסויות חינוכיות שירחיבו את הידע, ההבנה והמיומנויות הרב-תרבותיות.

2. מעורבות אקטיבית עם פרטים מרקעים תרבותיים שונים מחוץ לחייהם המקצועיים,

פתוח של שיטות התערבות מתאימות: אמונות ועמדות

1. **כיבוד אמונות דתיות וספיריטואליות על תפקוד נפשי ופיזי.**
2. **כיבוד של שיטות סיוע ורשתות סיוע של השונים תרבותית.**
3. **מכבדים דו-לשוניות ולא תופסים את השפה השונה כמכשול לייעוץ (הבעיה היא החד-לשוניות)**

פתוח של שיטות התערבות מתאימות: ידע

1. ידע והבנה ברורה על גישות ותיאוריות ייעוציות ופסיכולוגיות ועל איפיונים היכולים להתנגש עם הערכים של קבוצות מיעוט.
2. מודעות למחסומים מוסדיים שמונעים מקבוצות מיעוט להשתמש בשירותי עזרה וסיוע נפשי וכד
3. הבנה של הטיות התרבותיות בשיטות הערכה ואבחון.

שיטות התערבות מתאימות: ידע

4. ידע על אמונות, ערכים היררכיות ומבנה של המשפחה בקבוצות מיעוט. ידע על אפיונים ומשאבים של הקהילה והמשפחה .
5. מודעות לנוהלים מפלים ברמה החברתית והקהילתית שמשפיעות של הבריאות הנפשית והתפתחות הבריאה של האוכלוסייה אותה הם משרתים.

מיומנויות: פתוח של שיטות התערבות מתאימות

1. מסוגלות לקבל ולשלוח מסרים מילוליים ולא-מילוליים באופן מדויק ומתאים. לא צמודים לשיטה ייעוצית אחת אלא יודעים להשתמש בשיטות המותאמות לרקע התרבותי של הנועץ.

מיומנויות

1. מסוגלות להפעיל מיומנויות התערבות ברמה המוסדית והמערכתית לטובת הנועצים. יכולים לקבוע מתי הבעיה היא גזענות, והטיה תרבותית של הסביבה (פרנויה בריאה) כך שהנועצים לא יאשימו עצמם שלא לצורך.

פתוח של שיטות התערבות מתאימות

- מיומנויות של הייעוץ הרב-תרבותי
- 3. אי הרתעות משיתוף ופניה למגישי עזרה מסורתיים, ספיריטואליים, דתיים, בקהילה אותה הם משרתים.
- 4. לקיחת אחריות על מתן סיוע לנועץ בשפה הנדרשת על ידי הנועץ. זה אומר או שימוש במגשר תרבותי או הפניה ליועץ שהוא דו-לשוני.

פתוח של שיטות התערבות מתאימות

- מיומנויות - המשך

5. בעלי שליטה וידע בשיטות הערכה ואבחון מסורתיות תוך מודעות למגבלותיהן התרבותיות ומסוגלות להתאימם לטובת הרווחה הנפשית של נועציהם.

6. פתוח רגישות לתופעות של דיכוי, סקסיזם, וגזענות ויפעלו ללא לאות להפחתת הטיית, דעות קדומות ונוהלים מפלים. מודעות ומבינות של הקשרים סוציו-פוליטיים בתכנון והפעלה של התערבויות ייעוציות.

פתוח של שיטות התערבות מתאימות

מיומנויות – המשך

7. לקיחת אחריות על חינוך הנועצים ביחס לתהליך של התערבות ייעוצית ושרותי הסיוע כמטרות, ציפיות, זכויות משפטיות, ואורינטציה מקצועית של היועץ.

סקירת מחקר:

- מרכזיות של התרבות לתיאוריות של ייעוץ וטיפול: מיעוטים הם קורבנות של מסייעים שתופסים אותם כנחותים, בעלי חסכים או חסרים באפיונים רצויים. יש צורך להתייחס לפרט כמתמזג במשפחה המתמזגת בתרבות מסוימת. וההקשר התרבותי אינו מונוליטי.

התפתחות זהות של מיעוט

1. התפתחות זהות של מיעוט: מודעות לחשיבות של התפתחות בזהות של מיעוטים כמיעוטים. המחלוקת האם מדובר על תאורית שלבים או תאורית למידה חברתית. שניהם מדברים על חשיבות של השלב או הרמה של הזהות שהושגה כמתנה אסטרטגיות טיפוליות שונות. והדגש של גורמים חברתיים-פוליטיים בעיצוב של זהות תרבותית- גזעית.

המודל של קרוס להתפתחות של זהות אתנית) (Cross, 91

- Precounter טרום מגע: שחורים שממעיטים מערך עצמם לטובת הלבנים.
- Encounter מגע : תהליך דו שלבי בו הפרט נחשף לאירוע או סדרת אירועים שמאתגרים את דרך החשיבה הקודמת המוביל לפרוש מחדש של העולם ושינוי בתפיסת העולם האישית.
- כעס ואשמה יובילו לשלב הבא –

זהות שחורה

- **Immersion-emersion** יציאה והתכנסות: פה השחורים מוציאים עצמם מהתרבות הדומיננטית ומשלבים את עצמן בתרבות השחורה ובמסורתה. יכולה להיות עליה בגאווה עצמית.
- **Internalization. הפנמה:** השלב הסופי בו יש תחושה של בטחון פנימי כשהקונפליקטים בין הזהויות הישנות והחדשות נפתרות.

מודל של הלמס להתפתחות של זהות לבנה

● מגע

מודעות לקיומם של אחרים השונים תרבותית וגזעית. הפגישה ממקום של סקרנות, התייחסות לצבע כלא חשוב או לא קיים. אין מודעות לתפיסה של עצמי כיצור גזעי. תחושת אי נוחות מתחילה להתעורר כתוצאה מהלחץ החברתי במגע עם ה"אחר". חיפוש אחר מגע או בריחה ממנו.

זהות לבנה

● דיסאינטגרציה

מודעות לזהות הלבנה. מלווה בתחושה של אשמה ודיכאון שיש גזענות ושהוא משתף פעולה עם הנורמות המדכאות ומפלות. ניסיון להילחם בתופעות אלו מביא לעוינות ודחייה של החברה הלבנה. הפרט הלבן בין הפטיש לסדן, אפשרויות: הזדהות עם השחור, או התנהגות פטרנלית כלפי שחורים מסוימים, או הסתגרות בחברה הלבנה

זהות לבנה

● ראינטגרציה

בפתרון הקונפליקט הפרט יכול לפתח עוינות ולחזק את הטיותיו הגזעניות ודעותיו הקדומות בהם הוא יכול להתמיד . לחץ כלכלי, חברתי, או פוליטי יכולים להביא לחידוש הקשר. מאידך מודעות לשלב הזה לקושי של הפרט במצב הזה ולמודעות בלהיות לבן במצב הסוציופוליטי הקיים יכול להביא להפחתה של אשמה, כעס ופחד שיביא לשלב הבא.

זהות לבנה

● עצמאות מדומה

קבלה שכלתנית וסקרנות לגבי צדדים דומים ושווים בין הקבוצות. יש קשר עם פרטים מעטים מהצד השני שנראים מיוחדים או דומים ללבנים, הקשר כבר לא ממקום נאיבי וגם לא ממקום טעון. החוויות הרגשיות שבמפגש יכולות להביא לשלב הבא

זהות לבנה

● אוטונומיה

הפרט לא רק יודע על הבדלים ודמיון בין הקבוצות אלא גם מקבל אותם. הבדלים לא נתפסים כפגמים ודמיון לא כחוזק. הפרט מחפש את המגע הבין-גזעי מתוך הערכה לשונות תרבותית, ומודע לנורמות המנוגדות לכך ומעריך ומכבד כל מפגש כזה.

המודל של בנקס :חמישה ממדים של חינוך
רב-תרבותי (2001)

1. אינטגרציה של תכנים: המידה בה
מורות/ים משתמשים בדוגמאות ותוכן
ממגוון של תרבויות וקבוצות כדי
להדגים מושגי מפתח, עקרונות,
הכללות, ותיאוריות בתחום
הדיסציפלינה/הוראה שלהם.

המודל של בנקס : תהליך הבנית הידע

2. תהליך הבנית הידע: מורכב משיטות, פעולות ושאלות שהמורה משתמש כדי לעזור לתלמידיו להבין, לחקור ולקבוע כיצד הנחות תרבותיות סמויות, מסגרות התייחסות, פרספקטיבות, והטיות בתוך הדיסציפלינה משפיעות על הדרך שבה הידע נבנה. זה יאפשר לבדוק מושגים, עקרונות ובעיות מתוך תפיסות תרבותיות שונות ולהפנים את הגישה הקונסטרוקטיביסטית לידע.

3. הפחתה של דעות קדומות

3. **הפחתה של דעות קדומות:** הגברת המודעות של התלמידות/ים לדעות הקדומות שלהם והקניה של דרכים לעזור להם לפתח עמדות וערכים יותר הומניסטיים מכילים ושוויוניים.

- **האסטרטגיות:** חיזוקים לעמדות לא גזעניות, תוכנית לימודים, שיטות הוראה שיתופיות מבוססות על תאורית המגע, אבחנה תפיסתית בין חברים בתוך קבוצת המיעוט. מחקרים של סלבין 1995, ג'ונסון (69) כץ (95) ועוד הוכיחו יעילותם.

4. פדגוגיה שוויונית

- **פדגוגיה שוויונית** : המורות/ים משנים את דרכי ההוראה שלהם באופן שמקדמת את ההשגים הלימודיים של תלמידים מרקעים שונים.
- **המחקר** מראה שמורות/ים יכולים להעלות את ההשתתפות וההשגים של תלמידים מרקעים שונים על ידי כך שמבססים את דרכי ההוראה שלהם על נקודות הכוח התרבותיות והשפתיות של תלמידיהם. (פיליפס 93, בנקס 2004).

5. תרבות ומבנה בית ספרי מעצימים

- **תרבות ומבנה בית ספרי מעצימים: הממדים של החינוך הרב תרבותי כוללים הבניה של התרבות והארגון של בית הספר כך שתלמידות/ים מרקעים שונים יוחשו שוויון. משתנה זה צריך להיחקר ולהיבחן על ידי כל הצוות החינוכי ההנהלה והמערך המסייע על מנת לבדוק באיזה מידה התרבות הגלויה והסמויה תומכות בשוויון חינוכי.**

האם בית הספר שלך מחנך לרב-
תרבותיות? תבחינים לאבחון בית ספרי

- האם השונות התרבותית והאתנית מקבלת ביטוי בכל המישורים הבית-ספריים?
- האם התכנים האתניים והפרספקטיבות השונות באות לידי ביטוי בכל תוכנית הלימודים?

● האם חומרי ההוראה מתייחסים להבדלים התרבותיים והאתניים באופן רגיש, מציאותי וישר?

● האם הספרייה ומרכזי הלמידה של בית הספר מציעים מגוון של חומרים על ההיסטוריה והתרבות של הקבוצות השונות?

- האם אספות, קישוטים, מרצים, חגים, וגיבורים משקפים את ההבדלים התרבותיים בין הקבוצות השונות?
- האם הפעילויות הלא פורמאליות משקפות את המגוון התרבותי והאתני?

2. האם המדיניות והנהלים הבית ספריים מעודדים מגעים חיוביים ובונים בין חברי הקבוצות התרבותיות והאתניות השונות?

- האם ישנם שיטות הוראה והערכה המותאמות לסגנונות הלמידה, דפוסי התנהגות והעדפות של חברי הקבוצות השונות. ?
- האם מדיניות בית הספר מונעת דרכי התייחסות והכוון לימודי ומקצועי המבוסס על תפיסות סטריאוטיפיות ?

קריטריונים להערכה

- האם מדיניות בית הספר דואגת לשמור על הכבוד והערך של כל תלמיד כפרט וכחבר בקבוצה, אתנית, תרבותית, גזעית?
- האם הצוות בית הספר הם מרקע אתניים ותרבותיים שונים?

האם בית הספר הנהיג מדיניות להשגה ותמיכה ותחזוק של צוות מהרקעים התרבותיים השונים?

- האם לבית הספר יש תוכניות מערכתיות, מקיפות, של הדרכה והשתלמות לפתוח הצוות בתחום הרב-תרבותי?
- האם מורים, מחנכים, ספרנים, הנהלה, בעלי תפקידים מקבלים הכשרה והשתלמות בתחום
- האם ההכשרה הוא מגוונת ומספקת הזדמנויות ללמוד על הקבוצות השונות?

קריטריונים להערכה

- האם ההכשרה כוללת בדיקה עצמית וברור של עמדות ורגשות כלפי הרקע האתני שלהם ושל אחרים?
- האם ההכשרה מתייחסת לדפוסי התקשורת המילוליים והלא מילוליים בין הקבוצות התרבותיות והאתניות השונות?
- האם לומדים בהכשרה איך ליצור ולבחור חומרי למידה רב תרבותיים ואיך לשלב את התוכן הרב-תרבותי בתוכנית הלימודים?

האם תוכנית הלימודים משקפת את סגנונות הלמידה השונים של הקבוצות התרבותיות השונות?

- האם תוכנית הלימודים מסייעת לתלמידים ללמוד איך לתפקד באופן אפקטיבי בסביבות תרבותיות שונות וללמוד יותר מסגנון למידה אחד?
- האם המטרות, אסטרטגיות ההוראה, וחומרי הלמידה משקפים את התרבויות וסגנונות הלמידה השונים של הקבוצות השונות?

האם התוכנית מאפשרת חיזוק הזהויות העצמיות

- האם תוכנית הלימודים והאקלים הבית ספרי מספק הזדמנויות מתמשכות לפתח תפיסה עצמית חיובית יותר של עצמם?
- האם התוכנית מאפשרת חיזוק הזהויות העצמיות?
- הבנה עצמית רבה יותר?
- הבנה עצמית רבה יותר לאור המסורת האתנית והתרבותית שלהם?

האם התוכנית כוללת חקר הבעיות החברתיות של הקבוצות השונות

- האם תוכנית הלימודים עוזרת לסטודנטים להבין את החוויה השלמה של קבוצות אתניות ותרבותיות?
- האם התוכנית כוללת חקר הבעיות החברתיות של הקבוצות השונות כגון דעות קדומות, אפליה, ניצול?
- חקר ההיסטוריה של הקבוצות השונות והחוויות שעברו?

האם התוכנית כוללת חקר הבעיות החברתיות של הקבוצות השונות

- האם יש חשיפה של חברי הקבוצה כתורמים אקטיביים לחברה וגם כקורבנות לניצול או אפליה?
- האם התוכנית מציגה את השונות בכל קבוצה
- האם התוכנית מציגה את הקבוצות בתהליך דינאמי ומשתנה באופן מתמיד?

האם התוכנית עוזרת לתלמידים לזהות ולהבין את הקונפליקט הקיים תמיד בין אידיאלים ומצב מצוי?

- מה הם הקונפליקטים הערכיים המהותיים לחברה רב-תרבותית?
- האם נוצר אקלים של קבלה וכבוד לשונות התרבותית בכיתה?

האם התוכנית מקדמת ערכים, עמדות,
והתנהגויות שתומכות בשונות אתנית
ותרבותית?

- מאפשרת חקירה של שונות כזאת.
- האם התוכנית מקדמת הפנמה של ערכים
דמוקרטיים שיכולים ליצור בסיס משותף
לכולם?
- האם התוכנית מקדמת הפנמה של ערכים
יהודיים מתוך תפיסה פלורליסטית המכילה
את מגוון הקבוצות היהודיות השונות?

השונות כמקור לחוסן או כפוטנציאל לקונפליקט

- האם התוכנית מקדמת קבלה והבנה לתרבויות וערכים של הקבוצות הלא יהודיות בחברה הישראלית?
- האם מציגים את השונות כפוטנציאל לכוח ולהעשרה תרבותית והגברת החוסן של החברה וגם כפוטנציאל לקונפליקט?

פתוח אזרחות אקטיבית

- האם התוכנית מפתחת בקרב התלמידים יכולת לקבלת החלטות, מיומנויות של אזרחים אקטיביים ותפיסת מסוגלות עצמית של אזרחות אקטיבית?
- האם התלמידים לומדים להבחין בין עובדות לפרשנויות ודעות? האם מפתחים את היכולת והמיומנויות לאתר ולעבד מידע?
- האם מלמדים ליצור בסיס ידע מוצק, מושגים, הכללות, ותיאוריות הקשורות בזהות תרבותית ואתנית?

האם התוכנית מאפשרת הבהרה של ערכים ועמדות באשר לזהות תרבותית?

- מאפשרת לעשות שימוש בידע, ערכים, וחשיבה בקבלת החלטות לנושאים הקשורים לגזע, אתניות, ותרבות?
- האם מאפשרת לתלמידים לפעול ביחס לבעיות הקשורות לשונות התרבותית ולהשפיע?
- האם התוכנית מאפשרת לתמידים לפתח תחושת מסוגלות בקשר לכך?

האם התוכנית מפתחת מיומנויות הכרחיות למגע אפקטיבי בין-אישי ובין-תרבותי?

- האם התוכנית בוחנת את האירועים המצבים והקונפליקטים מתוך פרספקטיבות תרבותיות שונות?
- האם יש חקר של תפיסת הזהות של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטיה המתמודדת עם חברה רבת-תרבותית?

קריטריונים להערכה

- 19. האם יש הזדמנויות לחוות חוויות אומנותיות של הקבוצות השונות? אומנות, מוסיקה, ספרות?
- 20. האם התוכנית מאפשרת פתוח לשוני מלא לפחות בשתי שפות?
- 21. האם יש שימוש במשאבים קהילתיים? כלומר חקר של השונות בקהילה של בית הספר, שימוש בחברים ממרקעים שונים מהקהילה?

האם שיטות הערכה משקפות את השונות.

. האם שיטות הערכה משקפות את השונות.

- האם יש בדיקה של מטרות התוכנית, תכנים, שיטות הוראה והערכה, אקלים בית ספרי על פי פרספקטיבות תרבותיות שונות .